

omdiskuterat och tillämpningen över landet beträffande många frågor synnerligen oenhetlig. Sedan länge är därför behovet av en av Justitiedepartementet utlovad översyn mycket stort.

Uppenbart är det stora svårigheter att hålla en lagkommentar som är så rik på uppgifter som denna à jour med lagändringar, nya rättsfall etc. Hur bör utgivarna för övrigt göra med lagändringar som föreslagits eller beslutats men inte trätt i kraft? Enligt anmälarens mening bör de redovisas. Huruvida utgivarna är av samma uppfattning är tveksamt. Några exempel härpå kan nämnas. Ett exempel gäller institutet exekution i lön. Kort tid innan förordet till boken dagtecknades (juli 1995) utfärdades vissa lagändringar varigenom införsel avskaffades och all löneexekution i stället sker genom utmätning (SFS 1995:302, från trycket 28 mars 1995). Men det är först nu, efter den 1 april 1996, som de nya bestämmelserna gäller. Uppgifter om införsel ”spökar” emellertid på många ställen i boken (t ex på s 80 och 145; i lönegarantikommentaren har ändringen dock anmälts i en not på s 145). Ett annat exempel gäller den hittillsvarande avsaknaden av särskild bestämmelse i förmånsrättslagen om efterställda fordringar, t ex förlagsbevis. I boken nöjer man sig med att konstatera att någon bestämmelse i ämnet, i enlighet med lagberedningens förslag år 1969, inte finns i förmånsrättslagen (s 24). Det hade emellertid varit till fördel om det framhållits att insolvensutredningen i sitt förslag 1992 på särskilda skäl tagit upp en bestämmelse i lagen. I all synnerhet som utredningens förslag numera godtagits av statsmakterna och från 1 september 1996 är gällande rätt (SFS 1996:769).

Arne Wilhelmsson

Pacta

Inledning

Institutet för rättsinformatik vid Stockholms universitet har i *Juridisk tidskrift* löpande publicerat resultatet av utvärderingar av IT-produkter av intresse för jurister.¹ Utvärderingarna utgår strikt från juristanvändarens perspektiv och tre huvudsakliga aspekter bedöms: informationsinnehåll, teknik och organisation. Inom ramen för detta projekt har nu *Fakta informationsförlags* affärsjuridiska bibliotek *Pacta* utvärderats. *Pacta* innehåller avtalsmallar, bolagshandlingar samt kommentarer till dessa. Produkten anges täcka in den centrala affärsjuridiken.

Pacta består i grunden av en online databas vilken tillhandahålls genom abonnemang. Delar ur denna databas kan även erhållas genom abonnemang på disketter

¹ Projektet, har hitintills genererat följande recensioner. Rättsbanken AD01 och HD01 (JT 1994-95 s 1098-1104), CD-LAG X (JT 1995-96 s 206-213), CELEX (JT 1995-96 s 517-524), RIXLEX (JT 1995-96 s 902-908) INFOLEX (JT 1995-96 s 1193-1200) och Lexis-Nexis (JT 1995-96 s 1200-1206). De bedömningsgrunder som används för recensionerna introducerades i JT 1994-95 s 1098-1099.

eller lösbladspärmar. Dokument, liksom kommentarer, skall vara identiska oberoende av media. Det är följaktligen möjligt att abonnera på *Pacta* genom att utnyttja kombinationer av tre media liksom att bara abonnera på visst material på ett medium. De olika sätten som informationen tillhandahålls på skiljer sig från varandra. Det rör sig om olika media för lagringen, det föreligger skillnader mellan hur informationen presenteras för användaren, det föreligger skillnader i hur informationen kan bearbetas av användaren och slutligen föreligger skillnader i den mängd information som tillhandahålls.

Denna utvärdering tar sikte på *Pacta* som helhet, dvs samtliga sätt som informationen tillhandahålls på har beaktats. Vid utvärderingen av innehåll har dock främst diskettprodukter använts. *Pacta* täcker så många olika rättsområden att en person inte i mer än ganska generella termer kan uttala sig om huruvida informationsinnehållet är tillfyllest. Det går dock bra att uttala sig om hur materialet organiserats och strukturerats liksom hur materialet presenteras och tillhandahålls för användaren.

Informationsinnehåll – datakvalité

Pacta innehåller avtalsmallar, bolagshandlingar och kommentarer som organiserats under olika ämnesrubriker (Se figur 1). *Pacta* indelas i en nationell version där avtalstexter mm är på svenska och en internationell version där samtliga texter är på engelska. Båda versionerna bygger på svensk rätt.

Produkten är uppbyggd kring de dokument som aktualiseras vid en viss aktivitet. Aktiviteterna kan vara företagsöverlåtelse, överenskommelse om återförsäljning av varor, konsultverksamhet eller ändring i bolagsordning för ett aktiebolag m fl. Utöver utkast till dokument med kommentarer till dessa dokument innehåller *Pacta* därför också kommentarer avseende olika rättsliga aspekter på aktiviteterna som sådana.

För att något närmare beskriva hur informationen organiserats skall rubriken *företagsöverlåtelser* användas som exempel. Under rubriken *företagsöverlåtelser* finner man delområdena *aktieöverlåtelser*, *inkråmsöverlåtelse*, *riktad emission*, *optionsavtal* och *Letter of Intent*. Delområdet *aktieöverlåtelser* inleds med en allmän kommentar som avhandlar ämnen såsom olika förvärvsformer, skatterättsliga regler, företagsvärdering, avtalsförhandling samt en checklista för köpare och säljare. Efter den allmänna kommentaren följer ett antal avtalsmallar för avtal om aktieöverlåtelser. Som exempel på avtal kan nämnas *Avtal om köp av samtliga aktier i fåmansbolag (med dotterbolag)*. Varje avtalsmall består av ett antal punkter innehållande kommentarer samt klausuler (Mallen för avtal om köp av samtliga aktier i fåmansbolag innehåller 40 punkter). Hur många versioner av en viss klausul som tillhandahålls under en punkt varierar. De olika versionerna av en avtalsklausul klassas. Klausuler indelas nämligen i kategorierna: gemensam version, säljarens grundversion och köparens motförslag, köparens grundversion och säljarens motförslag och säljarens/köparens alternativ. I punkten *köpeskillingen och dess betal-*

		Online	Diskett	Pärm
Nationell version	Bolagsrätt I	.X	X	X
	Bolagsrätt II	X	X	X
	Bolagsrätt III	X	X	X
	Aktieägaravtal och andra bolagsavtal	X	X	X
	Företagsöverlåtelser	X	X	X
	Anställnings- och konsultavtal	X	X	
	Distributionsavtal	X	X	X
	Köpeavtal	X		
	Hyses- och Leasingavtal	X		
	Licensavtal	X	X	
	Låneavtal	X		
	Säkerhetshandlingar	X	X	X
	Skiljedom	X	X	
	Internationell version	Formation of a Limited Company	X	
Shareholders and Partnership agreements		X	X	
Sale and Purchase of Shares and Businesses		X	X	
Employment and Consultancy Agreements		X	X	
Agency and Distributor Agreements		X	X	
Sale and Purchase		X		
Lease Agreements		X		
Licence Agreements		X	X	
Loan Agreements		X		
Arbitration		X	X	

Figur 1. Innehållet i Pacta

ning erbjuds till exempel ett antal varianter; kontant betalning, flera rater, betalning genom revers, resultatrelaterad köpeskilling etc. Någon generell förklaring av klassningen tillhandahålls dock inte.

Informationsinnehållet i *Pacta* kan indelas i två huvudkategorier: kommentarer och dokument. Dokumenten utgörs främst av avtalsmallar och bolagshandlingar medan kommentarerna dels utgör kommentarer till dessa dokument, dels utgör kommentarer avseende aktiviteten i vilket dokumentet skall användas. För att fastställa huruvida produkten passar en användares krav bör innehållet i dessa två huvudkategorier av information studeras dels var för sig, dels sammantaget.

Kommentarerna innehåller information såsom checklistor, litteraturhänvisningar och presentationer av bakgrund till de olika dokumenten, dvs gällande rätt i form av lagstiftning, praxis och även doktrin. Vad gäller kommentarerna är det främst intressant att försöka fastställa om de är tillräckligt omfattande och detaljrika eller om de är generella och egentligen endast utgör översikter över ett område eller ett problem. Att kommentarerna är skrivna både för den mer kunnige på ett visst område liksom för nybörjaren kan konstateras, men var kommentarerna i praktiken hamnar mellan dessa två ytterligheter måste nog varje användare själv fastställa utifrån sina egna kunskaper. En användare kan ju också ha högst varierande kunska-

per vad avser de ämnen som behandlas i *Pacta*. Då *Pacta* täcker flera olika områden bör följaktligen den potentiella användaren av *Pacta* själv studera de delar av produkten som intresserar honom och då beakta vilka aktiviteter i arbetsprocessen produkten skall stödja. Det kan till exempel vara viktigt att bedöma om produkten skall användas både för kunskapsinhämtning och för att skriva hela avtal eller om produkten främst införskaffas för att erhålla formuleringar på avtalsklausuler eller för att fungera som kontroll över förändringar i rättsläget.

Vad avser de dokument som tillhandahålls i *Pacta* bör användaren vara observant på att de utgör exempel på formuleringar och inte skall ses som färdiga handlingar. Avtalsmallarna skall således inte ses som färdiga avtal att skrivas ut för att därefter omedelbart användas utan skall snarare ses som sammanställningar av utkast till formuleringar av klausuler. Det är inte heller möjligt att med endast ett kommando skriva ut hela färdiga avtal med *Pacta*. Användaren förväntas själv välja ut de klausuler som han anser sig behöva för att därefter redigera dessa i en ordbehandlare. Denna tekniska lösning accentuerar det faktum att man inte erhåller färdiga avtal i *Pacta*; den användare som vill ha färdiga avtal som omedelbart kan skrivas under bör välja en annan produkt. För vissa dokument framgår inte denna aspekt lika tydligt då man faktiskt erhåller något som ser ut som ett färdigt dokument. Även i dessa fall bör man vara observant på vad *Pacta* uppges innehålla. ”*Pacta* befriar dig inte från arbetet med att skriva avtalet. Du befrias inte heller från ansvaret för vad du skrivit...”² Det skall för tydlighetens skull påpekas att den begränsning som faktiskt ligger i att användaren inte tillhandahålls färdiga dokument inte behöver vara omedveten. Produktens syfte är att vara ett redskap som underlättar avtalsskrivandet och inte en produkt som tillhandahåller färdiga avtal. Genom produktens tekniska utformning accentueras alltså det faktum att det inte är standardavtal som tillhandahålls utan ett redskap för avtalsskrivandet.

Fullständigheten av *Pacta* är svårt att uttala sig om. Som ovan angivits skall *Pacta* täcka in den centrala affärsjuridiken. Detta begrepp låter sig dock inte enkelt avgränsas, vilket gör det svårt att utvärdera produktens fullständighet i detta perspektiv. Ser man istället närmare till innehållet får varje del av *Pacta* betraktas för sig. De olika delarna i *Pacta* skiljer sig innehållsmässigt från varandra på flera sätt. Delen *Köpeavtal* innehåller till exempel vad gäller lös egendom endast en förteckning över ett antal allmänna leveransvillkor. Delarna *Bolagsrätt II* och *Företagsöverlåtelser* skiljer sig till exempel från varandra på så sätt att endast delen *Företagsöverlåtelser* innehåller ett särskilt avsnitt med litteraturhänvisningar. Det kan också påpekas att beroende på att *Pacta* struktureras utifrån dokument så förekommer upprepningar.

Studeras informationsinnehållet ännu närmare kan till exempel påpekas att paragraftecknet ersatts med par i vissa delar av *Pacta*. Vidare anges inte alltid SFS nummer eller fullständig referens vid angivande av lagar och lagrum. Även om det ty-

²Ur reklam för *Pacta*.

vär är svårt att uttala sig om materialets fullständighet kan det konstateras att *Pacta* innehåller en imponerande mängd information. Att i detalj utvärdera innehållet avseende huruvida gällande rätt täcks på ett rättvisande sätt har inte varit möjligt.³

Teknik

Som angivits ovan tillhandahålls *Pacta* på tre media, online, diskett och lösbladssystem. Dessa lösningar ställer naturligtvis olika krav på användaren och dennes utrustning.

För att koppla upp sig mot online databasen behövs en dator, ett modem, ett kommunikationsprogram och tillgång till en telefonlinje. Online databasen av *Pacta* kan antingen nås med hjälp av en äldre dosbaserad programvara speciellt framtagen för detta ändamål som tillhandahålls av *Fakta informationsförlag* eller så kan ett standardkommunikationsprogram användas.⁴ Det senare alternativet är att rekommendera då detta ger tillgång till ett modernare gränssnitt. Det är också en fördel för den användare som är van att arbeta med ett visst kommunikationsprogram. Miljön är typisk för terminalmiljö. Användaren kan välja mellan att trycka på knappar eller att skriva in kommandon på en kommandorad.

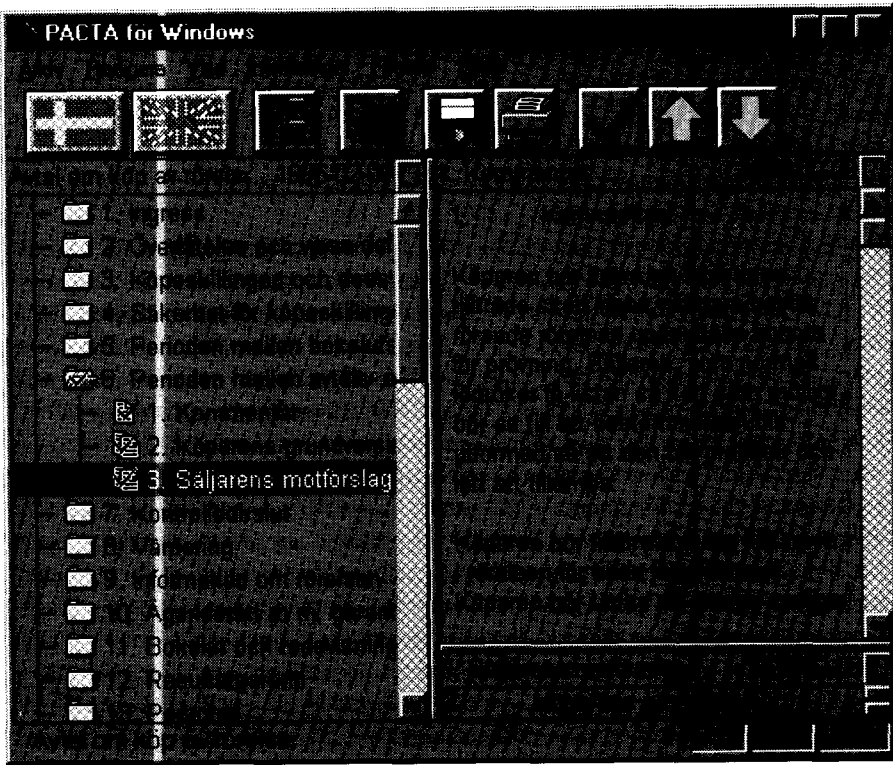
Utän att ha använt databasen under en längre tid är det inte möjligt att uttala sig om tillgänglighet, dvs främst i vilken mån det går att få kontakt med databasen när så önskas. Inte heller kan frågan om svarstider utvärderas utan en längre tids användning. Vid de tillfällen som uppkoppling gjordes fungerade dock alltid förbindelsen och svarstiderna var acceptabla.

Vid abonnemang på *Pacta* på diskett erhåller kunden ett sökprogram på en diskett samt ytterligare en diskett för varje delområde som abonnerats. *Pacta* på diskett finns för närvarande både för DOS-miljö och i en Windowsversion. Vid denna utvärdering av diskettprodukter har endast Windowsversionen studerats. För att utnyttja diskettlösningen rekommenderas en dator med 3.5 " diskettstation (för installation av programmet), 8 MB internminne och en hårddisk med 2-10 MB ledigt diskutrymme. För installation av samtliga ämnesområden krävs ca 10 Mb (En installation av Windowsversionen av sökprogrammet, och disketten omfattande området *företagsöverlåtelser* tog upp ca 1,6 MB).⁵ Programmet är stabilt och arbetar med en acceptabel hastighet. Installationen av en användarlösning kräver inte några särskilda datorkunskaper.

³För en recension av Bolagsrätt I se JT 1993-94 s 865-867. Fler recensioner och anmärkningar som mer i detalj utvärderar delar av *Pacta* är enligt författaren önskvärd.

⁴På förfrågan rekommenderade förlaget att man använder sig av kommunikationsprogrammet *Procomm Plus*, ett av de vanligare kommunikationsprogrammen på marknaden. Företaget tillhandahåller ett script som när det lagts in i Procomm Plus tillåter användaren att ringa upp databasen genom några enkla menyval.

⁵Vi utvärderade diskettversionen med en stationär PC (Pentium 90 Mhz, 16 MB RAM) samt en bärbar PC (486sx, 8 MB RAM) i båda fallen med Windows95 installerat.

Figur 2. Diskettversionen av Pacta. I det vänstra fönstret framgår punkterna för det aktuella avtalet och i det högra hörnet kommentaren till den markerade klausulen (Storleken på fönstren kan ändras).

Programmet är enkelt att lära sig då det inte innehåller ett så stort antal funktioner och är utformat med samma grundstruktur som de flesta Windowsprogram. Informationen presenteras i ett antal fönster och genom att med pekdon trycka på knappar och andra objekt liksom ord i menyer tillåts användaren förflytta sig runt i materialet samt utföra andra operationer. En egenhet är dock att i de fall användaren, för att öppna menyer på menyraden, använder sig av tangenttryckningar istället för pekdon så fungerar inte alltid grundläggande Windowskommandon som till exempel Alt+A (används för att öppna arkiv). När användaren önskar spara en viss klausul eller en viss kommentar kan han antingen dubbelklicka på objektsymbolen för den aktuella informationen eller välja att trycka på en knapp på menyraden. Den svåraste operationen torde vara att spara ett dokument i ett visst format för vidare bearbetning i en ordbehandlare, något som de flesta som använder sig av Windows trots allt bör behärska.

När ett avtal skall produceras med diskettversionen, eller onlineversionen, måste användaren markera, klausul för klausul, vad han önskar ta med i sitt avtal. När

samtliga önskade klausuler markerats kan en sparfunktion användas. Användaren uppmanas i detta fall namnge sitt dokument liksom att välja i vilket format dokumentet skall sparas. Markerat material sparas då som en fil. Sammanställningar sparade i diskettversionen kan åter öppnas i programmet. I båda lösningar är det också möjligt att omedelbart skriva ut de valda klausulerna. Viktigast är dock att en sparad fil kan öppnas i användarens ordbehandlare för redigering och utarbetande av ett dokument.⁶

För de datorbaserade lösningarna behövs ett ordbehandlingsprogram för att redigera de texter som hämtas från *Pacta*.⁷ Dokument kan sparas i något av formaten RTF, WP4.2 eller ANSI textformat. De flesta ordbehandlingsprogram hanterar RTF filer, bl a Microsoft Word. Eftersom de allra flesta ordbehandlare på marknaden klarar att hantera något av de format som tillhandahålls kan användaren utnyttja det ordbehandlingsprogram som han önskar. När avtalsutkastet öppnas i en ordbehandlare utgör de en text med endast grundläggande formateringar, dvs styckeindelningar mellan varje paragraf och mellan rubriker o dyl. Användaren erhåller ett enkelt utkast för ett dokument i vilket parter, datum m.m. måste infogas. Då *Pacta* anpassats för ett större antal ordbehandlingsprogram har inte funktioner som de flesta moderna ordbehandlingsprogrammen idag innehåller utnyttjats för att underlätta texternas vidare bearbetning. Som exempel på funktioner i ordbehandlingsprogram som Word kan nämnas dispositionsverktyg, formatmallar och sök/ersätt funktioner. Det hade t ex varit en fördel om användare kunde erhålla avtalsutkast där funktionen för rubriknivåer utnyttjats. En sådan lösning hade dock bundit användare till ett visst eller vissa ordbehandlingsprogram och ställt högre krav på diskutrymme för lagring av program m m.

Pacta bygger på att användaren slår i huvudmenyn (kallas "boksidan" i Windowsprodukten) och de underordnade menyerna tills han hittar den typ av dokument som han avser att skriva. Användaren går sedan till menyn för det efterfrågade avtalet (presenteras i en trädstruktur) för att där gå igenom avtalet punkt för punkt och klausul för klausul. Möjligheter att göra sökningar på ord eller andra informationselement i *Pacta* saknas. Användaren är hänvisad till att skrolla sig runt i texter samt bunden av den hierarkiska struktur efter vilken informationen organiserats eftersom materialet måste angripas utifrån fördefinierade nivåer varje gång man skall in i materialet liksom när man skall navigera sig runt i det. Det är en fördel att grundstrukturen är lika oberoende av media då detta gör det enkelt att utnyttja produkterna samtidigt, liksom att växla mellan olika media efter behov. Detta utgör dock knappast något hinder mot att ytterligare funktioner skulle kunna läggas till för de datorbaserade lösningarna vilket skulle underlätta användningen av materialet i dessa fall.

⁶ Operationen förutsätter att användaren är så förtrogen med användningen av sitt datorsystem att han vet i vilken katalog som han sparar filen och att han kan öppna filer som lagrats i denna katalog.

⁷ Vi använde Microsoft Word for Windows95, version 7.0.

För jämförelsens skull skall nämnas att lösbladssystemet består av delar av onlinedatabasen utskrivet på papper. Ett ämnesområde tillhandahålls då i en A4 pärm med numrerade flikar (se figur 1). Bakom en flik finns antingen ett avtal eller en allmän kommentar för ett visst område (avtalstexterna presenteras på tonade fält och kommentarer på vita ytor). Då ett avtal skall tas fram måste följaktligen avtalet sättas samman genom att de önskade klausulerna skrivs in på datorn för att där editeras.

Organisation

Pacta tillhandahålls av *Fakta informationsförlag* (nedan *Fakta*) som ingår i den internationella förlagskoncernen *The Thomson Corporation*.⁸ *Faktas* största produkt är *Företagarhandboken*, en samling handböcker för företagare. Sedan 1996 ger *Fakta informationsförlag* också ut bland annat *Regeringsrättens årsbok* och *Rättsfall från hovrätterna*. Förlaget har även aviserat att de under 1996 utkommer med en svensk *Karnov*, dvs en lagsamling med kommentarer. Då förlaget är ett stort företag med ett antal produkter av intresse för jurister bör förlaget inte ha svårt att kontinuerligt utveckla och förbättra *Pacta*. Förlaget torde kunna utveckla produkten alltefter användarnas önskemål. Hur *Fakta* samlar in information om efterfrågan och önskemål kring *Pacta* saknar artikelförfattaren kännedom om. Någon användarförening finns dock inte.

Enklare manualer på papper finns både för diskettversionen och onlineversionen av *Pacta*. I diskettversionen av *Pacta* finns en hjälpfunktion som beskriver hur användaren skall använda sig av programmet. *Faktas* tekniker kan också kontaktas på kontorstid för det fall att problem uppkommer. *Fakta* uppger dock att kunderna normalt får installera program själva.

För produktionen av innehållet i *Pacta* svarar ett antal projektledare och författare. Materialet granskas därtöver av experter. I inledningen till pärmen *Företagsövertåtelser* anges att affäsjuristen *Göran Westin* har varit projektledare och att professor *Jan Ramberg* anlitats som expert. Till delen *Bolagsrätt II* får *Bo Svensson* anses vara författare då hans namn anges på pärmen. I de elektroniska produkterna framgår överhuvudtaget inte vem som har anlitats för att ta fram innehållet.

Innehållet i *Pacta* uppdateras fyra gånger per år. Vid uppkoppling mot databasen framgår alltid när det material som användaren tar del av senast uppdaterats genom att ett datum anges. Även i diskettprodukten framgår när materialet senast uppdaterats genom att ett datum anges i övre hörnet av fönstret. Windowsversionen innehåller också en funktion som automatiskt upplyser användaren om någon text som han håller på att ta del av är äldre än sex månader. I pärmarna anges längst ner i vänstra hörnet på varje sida månad och år som utvisar när materialet uppdaterats.

⁸I Koncernen återfinns bl a Sweet & Maxwell, West Publishing och Karnovs Forlag.

En fördel med onlineprodukten är naturligtvis att på detta sätt når uppdateringarna snabbast ut till kunden.

Prissättningen för *Pactas* produkter är inte helt enkel att sätta sig in i. Detta är dock kanske förklarligt med tanke på att kunden erbjuds produkter på tre olika media, på två språk och att produkterna tar sikte på ett antal rättsliga aktiviteter som till sin karaktär är ganska olika. Det kan dock nämnas att abonnemang på online databasen kostar 3 360 kr/månad och att priset på disketter varierar mellan 1 630 kr/år och 3 140 kr/år.

Sammanfattande omdöme

Att materialet i *Pacta* har strukturerats utifrån de avtal och andra handlingar som användaren kan vilja producera med hjälp av *Pacta* borde passa den praktiserande juristen. För den som snabbt vill komma åt formuleringar på avtalsklausuler torde detta sätt att strukturera materialet väl stämma överens med hur man faktiskt tänker när han vill ha tag i en viss klausul. Den som är mindre erfaren på ett område kan istället först ta del av den allmänna kommentaren för ett avsnitt och därefter fortsätta till det dokument och de för detta dokument särskilda kommentarerna. Materialet har därför organiserats och strukturerats på ett sätt som stämmer överens med det sätt på vilket juristen arbetar. Då pappersmediet främst medger att information i sin helhet struktureras utifrån ett visst sätt att angripa informationen har *Pacta* strukturerats på ett sätt som väl passar in för att hantera det i pappersform. Denna struktur passar också väl då materialet tillhandahålls på datormedia. Ytterligare sökmöjligheter hade dock varit önskvärda (t ex sakregister) liksom utökade möjligheter att navigera sig runt i det datorbaserade materialet.

Gällande de datorbaserade delarna av *Pacta* är både dessas styrka och svaghet dess enkelhet. Då programmen endast innehåller ett fåtal funktioner är de enkla att lära sig och ställer inte särskilt höga krav på datorsystemet, men samtidigt är avsaknaden av funktioner kanske programmets största brist. Datorbaserade medier medger ökade möjligheter att organisera och strukturera material. Funktioner som fulltextsökning, hypertextlänkar liksom olika index möjliggör sökning på mindre informationselement. Därmed kan också materialet angripas utifrån ett större antal utgångspunkter och användas för fler aktiviteter i arbetsprocessen. De möjligheter som erbjuds då datorbaserade medier utnyttjas har inte tagits tillvara då *Pacta* tillhandahålls på datormedia. Detta är en brist. Det kan naturligtvis invändas att fler funktioner gör datorprogrammen komplexare, att det medför behov av kraftfullare datorer samt att det gör produkten dyrare att framställa. Det sistnämnda till trots: fler funktioner i de datorbaserade lösningarna vore önskvärda.

Då funktioner som fulltextsökning och hypertext inte erbjuds i *Pacta* kan kanske frågan ställas varför dessa media skall utnyttjas överhuvudtaget. Det är fortfarande bekvämare att läsa text på papper än på skärm. I de fall information strukturerats på ett likadant sätt i en pärm och vid presentation på en datorskärm uppfattar säkerligen

också ofta flertalet att papperslösningar är mer lättöverskådliga än datorlagrade alternativ. I vilken utsträckning pappersbaserade delar av *Pacta* är att föredra till datorbaserade bör nog besvaras utifrån informationsinnehållets två huvudkategorier, nämligen kommentarer och dokument. Ingen torde idag föredra att ha avtalsmallar och andra utkast på papper istället för maskinläsbart. Möjligheten att föra över klausuler till ett ordbehandlingsprogram och redigera dem där gör arbetet betydligt effektivare än att behöva skriva in klausulerna då de skall användas. Möjligheten att själv kunna bearbeta material är en stor fördel med datorbaserade media. Vad gäller kommentarer är svaret dock inte lika självklart. Eftersom det går bra att skriva ut såväl kommentarer som olika mallar kan dock den som inte vill ta del av information på datorskärmen istället skriva ut dessa på papper. Andra argument för datorbaserade media är huvudsakligen följande. Det är lättare att ta med sig materialet, t ex vid arbete utanför kontoret.⁹ Online produkter ger möjligheter till snabbare och mer frekvent uppdatering. Uppdateringen av elektroniska produkter är också betydligt enklare då detta går fortare än att byta ut sidor i en A4 pärm. Slutligen borde det också vara en prisfråga. Att producera och distribuera pärmar torde vara betydligt kostsammare i förhållande till elektroniska kopior av materialet. Slutsatsen är att varje media har sina fördelar och nackdelar. Med fler funktioner i de datorbaserade medierna ökar dock dessas användbarhet i förhållande till pappersmediet. Än så länge är fortfarande pappersprodukter intressanta men vad gäller *Pacta* kanske främst som komplement till de datorbaserade produkterna. *Fakta informationsförlag* torde med tanke på dess storlek och affärsinriktning ha goda möjligheter att förbättra produkterna i den mån detta anses löna sig ekonomiskt.

Eftersom informationen i *Pacta* har strukturerats utifrån de dokumentförslag som tillhandahålls lämpar sig informationsinnehållet främst för de fall att ett visst dokument skall produceras. Som alternativ IT-lösning till *Pacta* ligger det kanske därför närmast till hands att skapa egna mallbibliotek. Ett eget mallbibliotek går naturligtvis också att anpassa utifrån den egna verksamheten på ett annat sätt än *Pacta*. Men även för den som är villig att investera i sådana lösningar torde *Pacta* fortfarande vara ett intressant alternativ, åtminstone som komplement till den egna mallsamlingen. Det som talar för detta är att *Pacta* innehåller kommentarer i en omfattning som troligen få personligt skapade mallbibliotek gör, samt att materialet uppdateras löpande. Att kontinuerligt uppdatera eget material torde vara en kostsam aktivitet. I framtiden får förhoppningsvis också användarna ökade möjligheter att koppla egna mallar och kommentarer till *Pacta* produkter.

Det bör slutligen observeras att denna artikel har avsett att utvärdera *Pacta* och inte arbetsmetoden att utnyttja avtalsmallar. Standardisering leder alltid till fjärande från det individuella fallet. I praktiken torde dock de flesta avtal skrivas med någon sorts förlaga. Att förlagan tillhandahålls av tredje part behöver inte innebära ett sämre avtal, snarare tvärtom. Den användare som utnyttjar *Pacta* såsom avsetts,

⁹Med diskettversion av *Pacta* lagrad på en bärbar dator kan juristen ta med sig ett mindre bibliotek vid arbete utanför kontoret.

dvs som ett stöd för problemlösning vid utformning av ett visst dokument, genomför också sin egen kvalitetskontroll varje gång som produkten används. Den användare som efter en tids användning av *Pacta* upptäcker att de formuleringar som tillhandahålls i *Pacta* inte motsvarar hans önskemål eller att kommentarerna ej tillfogar något vid utformningen av dokument behöver naturligtvis inte produkten. För de flesta är frågan om användningen av *Pacta* dock en fråga om att försöka avgöra om fördelarna med att utnyttja produkten uppväger de kostnader som detta nyttjande ger upphov till. En sådan bedömning måste alltid göras av den enskilde användaren i det individuella fallet.

Erik Woodcock